

До спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03

Національного університету

«Одеська юридична академія»

65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога 23

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук,

доцента Глиняної Катерини Михайлівни

на дисертацію Катренко Анастасії Андріївни на тему:

«Охоронюваний законом інтерес як категорія цивільного права

України та деяких зарубіжних країн»,

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

за спеціальністю: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;

сімейне право; міжнародне приватне право

Обґрунтування теми дослідження. Дисертаційне дослідження

Катренко Анастасії Андріївни на тему «Охоронюваний законом інтерес як категорія цивільного права України та деяких зарубіжних країн» виконане на актуальну тему. Уже понад сімнадцять років основним кодифікованим актом, що здійснює правове регулювання захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів є Цивільний кодекс України (далі – ЦК України), з 1 січня 2004 року на якому базуються основні принципи захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів.

Тематика інтересу була, залишається і буде достатньо актуальною в юридичній науці та, зокрема, у сучасній цивілістиці. Адже питання щодо співвідношення захисту прав та інтересів у цивільному праві є достатньо важливим, з огляду неможливості окреслити весь перелік прав, які можуть належати особі. Дана можливість забезпечується категорією інтерес як передумовою виникнення права, рушійною передумовою встановлення, зміни та припинення правовідносин. Реалізація охоронюваного законом

інтересу передбачає вчинення дій у правовому полі – це умова поширення законного захисту та можливість звернутися до компетентних органів у разі, якщо з боку будь-кого виникнуть незаконні перешкоди.

Незважаючи на широкий обсяг досліджень і суттєві досягнення в розвитку фундаментальних положень, все ж залишаються відкритими проблеми, пов'язані з проявом охоронюваного законом інтересу в дії механізму цивільно-правового регулювання. Зокрема, не з'ясовані властивості цього правового явища як способу набуття особою суб'єктивних цивільних прав на основі здійснюваної ним правоздатності, хоча наявність подібних властивостей відзначено в літературі. Крім того, ця правова якість охоронюваного законом інтересу не вивчена в контексті вирішення позначеного цивілістами питання про забезпечення рівності суб'єктів цивільного права при реальному здійсненні ними цивільної правоздатності. Також, разом з вказаним, на теперішній час, при наявності багатьох досліджень, сучасні науковці не надали єдиного загального визначення категорії «охоронюваного законом інтересу».

Важливість теоретичної розробки цих питань, і зокрема, охоронюваного законом інтересу як категорії цивільного права України та деяких зарубіжних країн, зумовлена не лише обмеженістю монографічних досліджень з цього приводу, а й потребами юридичної практики та кодифікаційного процесу законодавства. При цьому, вирішальне значення набуває концептуальний аспект проблеми. Ті ідеї та теорії, які домінували протягом останніх десятиліть, щодо сутності захисту цивільних прав та охоронюваного законом інтересу, на сучасному етапі виявилися неефективними, що викликає, в свою чергу, необхідність розробки нових підходів до регулювання досліджуваних питань. Зазначені вище обставини свідчать про необхідність комплексного наукового дослідження охоронюваного законом інтересу як категорії цивільного права України та деяких зарубіжних країн.

Все це дозволяє зробити висновок, що питання правового регулювання охоронюваного законом інтересу як категорії цивільного права України та деяких зарубіжних країн є актуальними і з теоретичної, і з практичної точок зору, чим пояснюється доцільність обрання відповідної теми для дисертаційного дослідження А.А. Катренко.

Дисертант здійснив якісний науковий аналіз теми, що дало їй можливість досягти вагомих науково-теоретичних та практичних результатів, які мають ознаки наукової новизни.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано в межах плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного і господарського права та процесу Міжнародного гуманітарного університету «Приватно правова сфера України в контексті європейської інтеграції» на 2016-2020 роки як складової комплексної теми Міжнародного гуманітарного університету «Україна і світ у контексті становлення і розвитку соціогуманітарної сфери» на 2016-2020 рр. (державний реєстраційний номер №0110U000678).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій. Вивчення змісту дисертаційного дослідження та наукових публікацій дисертанта надало змогу встановити, що висновки та рекомендації, наведені автором як результат проведеної роботи, свідчать про вміння, на підставі наукових пошуків, формулювати нові знання, тим самим вдосконалюючи певні доктринальні положення, що підкреслює їх обґрунтованість.

Виходячи зі змісту дисертаційного дослідження можна встановити, що робота відповідає цілям та завданням, які були поставлені автором дослідження. Обрана структура роботи дала можливість в повному обсязі розкрити тему дисертаційного дослідження. Протягом всього тексту дисертації прослідковується логічний поступовий перехід від дослідження історичного розвитку досліджуваного явища, загальнотеоретичних питань до

конкретних доктринальних та правових проблем, що відповідає логіці проведення будь-якого наукового дослідження.

Позитивним моментом роботи є обраний дисертантом підхід до вибору основних методів та напрямів дослідження, завдяки чому були вирішені окреслені завдання дисертації.

Так, переважна більшість висновків та наукових положень дисертаційного дослідження А.А. Катренко є достатньо обґрунтованими та достовірними, оскільки обумовлені використанням сучасної методології пізнання, застосуванням сукупності загальнонаукових та спеціальних методів пізнання (загальнонауковий діалектичний, логіко-семантичний, порівняльно-правовий, догматико-юридичний, системно-структурний тощо), врахуванням новітніх здобутків вчених-правознавців, залученням норм чинного законодавства України.

Позитивно характеризує представлену дисертацію, насамперед, багатогранна дослідницька база, в якій використані найавторитетніші теоретичні джерела в галузі цивільного права. Також, автор провів глибокий аналіз спеціальної літератури, присвяченої проблематиці роботи, що дало можливість сформулювати та обґрунтувати власну точку зору в тій чи іншій науковій дискусії, що ведеться навколо досліджуваних проблем. Основні положення дисертаційного дослідження опрацьовані із залученням певного масиву спеціальної літератури.

Так, сформульовані в дисертації теоретичні висновки опираються на загальні досягнення юридичної науки, в тому числі на результати досліджень вітчизняних та зарубіжних цивілістів, фахівців інших галузей правової науки.

Відзначимо високу наукову культуру автора, обґрунтованість та вивіреність його теоретичних конструкцій, що й дозволило дисертанту чітко сформулювати мету і завдання дослідження. Дисертант підтвердив здатність до ведення наукової полеміки, обґрунтування своєї позиції, критичного аналізу теоретичних та нормативних джерел.

Дисертаційний матеріал викладається послідовно, логічно, юридично грамотно, що засвідчує її високий науковий потенціал. Робота позбавлена обтяжливих граматичних конструкцій, сприймається легко та цілісно.

Запропонована структура дисертації є досить обґрунтованою і логічно побудованою. Дисертаційна робота відзначається системним підходом до предмету дослідження. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, що містять 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (282 найменування) та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 201 сторінку, з яких основного змісту – 174 сторінки.

Структура дисертації повністю відповідає завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми та вирішити завдання, які поставлені дисертантом при написанні роботи.

У роботі досліджуються три основні блоки питань. Перший блок присвячений постановці проблеми, дослідженню стану вивчення проблеми, визначенню методологічного підґрунтя ключових понять дослідження, розгляду динаміки розвитку законодавства з питань охоронюваного законом інтересу, аналізу наукових праць правознавців, які спеціально або опосередковано стосуються досліджуваних питань.

Другий блок питань пов'язаний із висвітленням загальних теоретичних та практичних проблем визначення правової природи та особливостей охоронюваного законом інтересу як категорії цивільного права України та деяких зарубіжних країн, а також визначенню поняття характерних ознак та видів охоронюваного законом інтересу.

Третій блок питань, які досліджуються автором, визначає особливості форм та способів захисту охоронюваного законом інтересу як категорії цивільного права України та деяких зарубіжних країн.

Особливу увагу привертає ґрунтовний аналіз загальних положень охоронюваного законом інтересу як категорії цивільного права України та деяких зарубіжних країн, де автор пропонує визначати поняття охоронюваного законом інтересу як усвідомленої правової поведінки

зацікавленої особи в цивільно-правових відносинах, зумовленої її внутрішніми переконаннями та прагненням на досягнення поставлених цілей щодо задоволення своїх власних потреб в отриманні певних благ матеріального або нематеріального характеру, що не має прямих заборон у досягненні таких благ, а також які, у разі наявності перешкод на шляху задоволення потреб особи, забезпечуються захистом у передбачених законом формах(стор. 76-77).

Заслужовує на увагу позиція автора про те, що охоронюваний законом інтерес має дві форми вираження: одна з них – суб'єктивні права, інша – суб'єктивні інтереси, які не опосередковані конкретними правовими нормами, але через певні правові передумови піддаються правовому регулюванню і є об'єктами правової охорони та захисту(стор. 9).

Цікавим є висновок автора про те, що в більшості європейських країн на законодавчому рівні встановлені гарантії захисту охоронюваного законом інтересу, у зв'язку з чим суди при здійсненні правосуддя повинні захищати охоронювані законом інтереси осіб, не допускати порушень демократичної законності та усувати конфлікти між суспільними та приватними інтересами.

В цілому коло окреслених та вивчених у дисертаційному дослідженні проблем, мета та завдання дослідження, теоретична та емпірична база роботи, використання прийнятих в юридичній науці методів дослідження дозволяє зробити висновок про те, що дисертація Катренко Анастасії Андріївни є завершеною науково-дослідною роботою, що містить як цілу низку глибоких теоретичних узагальнень, так і сформульованих пропозицій щодо удосконалення національного законодавства в сфері охоронюваного законом інтересу як категорії цивільного права України та деяких зарубіжних країн.

Протягом усієї роботи дисертант не уникає можливості надавати власні міркування та пропозиції з приводу досліджуваних явищ і проблем, наявна авторська позиція щодо вирішення заявленої проблематики, що також позитивно впливає на наукову новизну та практичну значущість роботи.

Слід зазначити, що відповідно до вимог, об'єкт і предмет рецензованої дисертації як категорії наукового процесу, співвідносяться між собою як загальне та часткове.

Достовірність та наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним дослідженням охоронюваного законом інтересу як категорії цивільного права України та деяких зарубіжних країн.

Роботу виконано з належним посиланням автора на першоджерела без порушень наукової етики. Самостійно висловлені міркування відмежовуються від позицій решти науковців, що дозволяє прослідкувати особистий внесок в дослідження заявленої тематики. А.А. Катренко показала вміння реалізовувати на практиці дослідницькі навички, що проявляється у підборі та аналізі широкого кола спеціальних джерел, нормативно-правових актів та судової практики.

Загалом можна стверджувати, що визначена мета, якою є дослідження теоретичних і практичних проблем охоронюваного законом інтересу як категорії цивільного права України та деяких зарубіжних країн, розробка наукових понять і теоретичних конструкцій, що підлягають застосуванню при правовій регламентації досліджуваних питань; обґрунтування і розробка конкретних пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства України дослідження – досягнута, а дослідницькі завдання – розв'язані.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях. Основні теоретичні та практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження викладені у 13 публікаціях, у тому числі 6 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 2 наукових статтях, опублікованих у зарубіжному періодичному виданні з юридичного напрямку, а також у 5 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що воно містить комплексний аналіз проблем, пов'язаних із визначенням сутності та правової

природи охоронюваного законом інтересу як категорії цивільного права України та деяких зарубіжних країн, а також дослідженні форм та способів його захисту. В науково-дослідній сфері теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи можуть стати основою для подальших наукових досліджень охоронюваного законом інтересу як у цивільному праві України, так і в праві інших країн.

Висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у законотворчій діяльності, зокрема, у процесі внесення змін та доповнень до ЦК України тощо. Положення дисертації можуть бути використані у навчально-методичній роботі, зокрема, при підготовці навчальних посібників і підручників з цивільного права, при викладанні курсу цивільного права, а також при розробці відповідних спецкурсів, що стосуються захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів. Висновки та пропозиції, викладені в дисертаційному дослідженні, можуть бути використані в практичній роботі органів юстиції, судових органів при вирішенні спорів у конкретних справах тощо.

Дискусійні положення дисертації та зауваження щодо її змісту.

В цілому позитивно оцінюючи представлене дисертаційне дослідження, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і наукову новизну, слід звернути увагу на **окремі положення, що мають дискусійний характер**. У загальному вигляді їх можна сформулювати наступним чином:

1) Додаткової аргументації потребує пропозиція автора щодо питання, яке розглядається в дисертації – визначення універсальної підстави для захисту охоронюваного законом інтересу (стор. 29). Так, не зовсім зрозумілим є те, чи це є пропозицією автора – тоді це питання потребує конкретизації в частині її універсальності та визначенні суб'єктивних та об'єктивних підстав, чи це лише аналіз даної правової категорії у науці цивільного права, – тоді потребує уточнення, яку саме позицію має автор з цього питання і яких саме науковців підтримує автор.

2) Хотілось би почути думку автора щодо співвідношення таких правових категорій, як «юридично значущий інтерес», «охоронюваний законом інтерес» та «цивільно-правовий інтерес», адже в самій дисертації зазначені правові категорії застосовуються, проте не надається їх співвідношення. У зв'язку з чим дане питання потребує уточнення.

3) Додаткової аргументації потребує висновок автора про доцільність заміни понять, що використовуються у ч. 2 ст. 15 ЦК України – «інтерес» і ч. 2 ст. 424 ЦК України – «законний інтерес», єдиним терміном «охоронюваний законом інтерес» (стор. 171), адже в запропонованому висновку не чітко прослідковується позиція автора щодо доцільності такої пропозиції.

4) Розглядаючи у підрозділі 3.2. «Неюрисдикційні форми захисту охоронюваного законом інтересу» (с. 140) автор визначає різні підходи до визначення самозахисту цивільних прав та охоронюваного законом інтересу, надає їх загальну характеристику, проте не є зрозумілим, якого саме підходу дотримується сам автор, адже потім вказує на суперечності формулювання самозахисту.

5) Крім того, у підрозділі 2.1. «Поняття охоронюваного законом інтересу за цивільним правом України» автор зазначає, що однією з головних ознак охоронюваного законом інтересу є його не протиправність, однак не чітко визначає, що саме слід розуміти під такою ознакою. У зв'язку з чим хотілося б почути думку автора з цього приводу.

Втім, зауваження мають здебільшого дискусійний характер, суттєво не впливають на якість роботи і не знижують загальної позитивної оцінки. Основні положення дослідження, розроблені рекомендації та висновки, що сформульовані дозволили автору достатньою мірою розкрити тему. Зміст дисертації свідчить про здібність автора до наукових пошуків, до аналізу складних та спірних питань, вміння раціонально відбирати, кваліфіковано узагальнювати та аналізувати різноманітні джерела, формулювати на цій підставі теоретичні та практичні висновки й рекомендації.

Дисертація А.А. Катренко на тему: «Охоронюваний законом інтерес як категорія цивільного права України та деяких зарубіжних країн» є закінченим науковим дослідженням, виконана на високому теоретичному рівні, забезпечує повноту розв'язання актуальної наукової проблеми і є певним внеском у розвиток науки цивільного права.

Дисертація виконана на належному науково-теоретичному рівні, відповідає вимогам МОН України, п. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор – Катренко Анастасія Андріївна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»

К.М. Глиняна

*Гідник Глиняної К.М.
засвідчує
Проректор з навчально-методичної та виховної роботи д.ю.н., проф.*

Б.Б. Завальнюк